

Arbetets museum
Laxholmen
602 21 Norrköping

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Betänkandet Ny Museipolitik (SOU 2015:89) dnr Ku2015/02515/KL

10.2 Ny inriktning på museipolitiken

Arbetets museum anser att betänkandet framhåller goda argument för en delvis förnyad inriktning för statlig museipolitik. Vi delar uppfattningen att den övergripande politiska styrningen bör bli tydligare, samtidigt som politisk detaljstyrning minskas i syfte att öka museernas självständiga roll.

Arbetets museum upplever att det i dagsläget finns en viljeriktning från staten som betonar museernas främjandearbete med demokrati, allas lika värde och yttrandefrihet samt att statligt finansierad kultur ska komma alla tillgodo men vi anser att detta inte är tillräckligt synligt i riktlinjebeslutet. Arbetets museum gör bedömningen att den föreslagna museilagen på ett positivt vis tydliggör denna viljeriktning.

10.3 Slå fast museernas ställning i en lag

Arbetets museum delar betänkandets slutsats att en särskild museilag kan vara ett användbart verktyg för att freda offentligt finansierade museer från politisk detaljstyrning. Vi delar även betänkandets slutsats att museernas uppdrag ska innefatta "ett reflekterande och kritiskt förhållningssätt till historien samt öppenhet för olika berättelser och perspektiv" (s. 260).

Arbetslivsmuseer bör stå utanför lagen

Utredningen föreslår att kommersiella och ideella verksamheter som drivs som självständiga stiftelser, föreningar eller bolag undantas att omfattas av lagen. "De verksamheter som vanligen avses med arbetslivsmuseer, hembygdsmuseer och motsvarande kommer alltså inte att beröras av förslaget" (s. 270). Det är svårt att läsa ut vilka sanktioner utredningen föreslår ska träda i kraft vid lagbrott. Men det är främst med tanke på risken för sanktioner riktade mot museer som lyder under lagen som Arbetets museum ser en fördel i att arbetslivsmuseerna inte omfattas av museilagen. Som nämns ovan tolkar Arbetets museum museilagen som ett sätt att betona vikten av att offentligt finansierade museer arbetar demokratifrämjande. Det vi främst vill värna hos arbetslivsmuseerna är deras frihet och obundenhet att välja såväl mål som syften och arbetsmetoder på egen hand och utifrån egen lust och drivkraft.

Museidefinition i lagtexten

Arbetets museum menar att den föreslagna museidefinitionen med stor sannolikhet kommer att medföra gränsdragningsproblem. Lagtexten bör därför än tydligare poängtera att lagen inte avser att definiera vad som är ett museum, det vill säga att lagtexten inte är någon museidefinition, utan att den redogör för vilka typer av museer som lagen omfattar (s. 266), (s. 269). I övrigt anser vi att ICOMs museidefinition är den som bör användas.

Farhågor med en museilag

Arbetets museum ser som sagt fördelar med den föreslagna museilagen. Men om en museilag skulle leda till att museer med icke utbildad personal får svårare att få offentlig finansiering så motverkas lagens syfte radikalt eftersom det skulle försvaga arbetslivsmuseerna som är de mest effektiva kulturarvsaktörerna vi har i landet.

Museiutredningen betonar att det övergripande syftet med lagen är "det demokratiska samhällets utveckling" och att specifikt "främja allas deltagande i samhällslivet" (s 271). I kombination med att statliga museer ges i uppdrag att tillgängliggöra sin verksamhet för människor i hela landet (s. 289) är detta utmärkta ambitioner. Arbetets museum ser dock en risk i att lagen skapar ett fokus på de museiverksamheter som omfattas av lagen och att museer som inte omfattas av lagen utestängs från statlig och annan finansiering.

Den statligt finansierade kulturen har sedan kulturpropositionen 1974 som uttalat mål att demokratisera kulturarvet. Frientréreformen som återinförs under 2016 är ett kraftfullt redskap för att nå detta mål. Vi vet dock på förhand att reformen framförallt kommer att gynna människor i storstad. Det finns också farhågor om att frientréreformen i sig inte är tillräcklig för att vi ska uppnå högt ställda förhoppningar om en socialt rättvis och jämlik tillgång till kultur. För att uppfylla kulturarvspropositionens intentioner är det viktigare än någonsin att den statliga kulturen kan rikta attraktiva erbjudanden till många medborgare på många platser runt om i landet. Det är genom bred och socialt rättvis delaktighet i angelägna samtal som demokratin och delaktigheten fördjupas.

Arbetets museum har ett nationellt ansvar för landets 1 463 arbetslivsmuseer. Cirka 15 000 människor jobbar ideellt på arbetslivsmuseerna som tillsammans har cirka 10 miljoner besök årligen. Arbetslivsmuseerna finns framför allt på mindre orter, bruksorter och landsbygd runt om i landet. De människor som driver och besöker arbetslivsmuseer har den statligt finansierade kulturen svårt att nå genom andra kanaler. Att nå arbetslivsmuseerna och deras publik med erbjudanden om att vara en del av förverkligandet av kulturarvspropositionens intentioner ger en enorm uppväxling på utfallet av den statligt finansierade kulturen.

Det är således av yttersta vikt att arbetslivsmuseerna stärks av kulturarvspropositionen. Kulturarvssektorn delar ansvaret för att den föreslagna museilagen inte skapar fokus på offentligt finansierade museer på de ideellt drivna kulturarvsaktörernas bekostnad.

10.3.2 De allmänna museernas ändamål

I betänkandet framhålls att museernas ska bidra till det demokratiska samhällets utveckling vilket är en utgångspunkt som vi delar. Den del som avser aktiv förvaltning menar vi bör preciseras så att även förvärv av samlingar inbegrips där museers nutidsdokumentation utgör en viktig del av dagens och framtidens kulturarv.

10.3.4 Allsidighet, öppenhet och kvalitet

Betänkandet betonar kvalitet och att den publika verksamheten ska kunna "konkurrera med andra upplevelser i dagens landskap av lätt tillgängliga medier"(s. 273). Det är en utmaning för museer att hantera såväl nya grupper som en yngre publik som har en

medieanvändning som skiljer sig åt mellan generationer. Arbetets museum menar att det inte enbart är den kunskapsbaserade delen som är viktig i den publika verksamheten utan att det också ställer krav på museiutbildningar som matchar kraven.

Arbetets museum instämmer i förslaget om att "utställningar och annan publik verksamhet vid museerna i det allmänna museiväsendet ska präglas av allsidighet, öppenhet och kvalitet" samt att museerna själva ska få definiera vad kvalitet, allsidighet och öppenhet betyder inom sin verksamhet.

10.3.5 Kunskapsuppbyggnad av hög kvalitet

Arbetets museum instämmer i kravet på hög kvalitet men vill betona att långsiktig kunskapsuppbyggnad genom forskning vid museer försvåras av projektmedel till begränsade projekt.

10.3.7 Statliga museer ska nå hela landet

Arbetets museum instämmer i resonemangen om att statliga museer ska tillgängliggöra sin verksamhet i hela landet och delar uppfattningen att detta kan ske i många former. Vi menar dock att kraven ska stå i paritet med möjligheter att genomföra sådana satsningar, och anser att de offentliga medlen bör vara i den omfattningen att lagens intention kan möjliggöras. Vidare ställer sig Arbetets museum positivt till ett erkännande av utställningsarbetets professionella status inom institutionerna. Likaså delar vi uppfattningen att kommunikation av forskning och om samlingarna bör möta olika målgruppens behov och involvera publiken.

10.5 Inrätta en ny myndighet för museifrågor

Arbetets museum delar betänkandets slutsats att en sektorsmyndighet på nationell nivå med ett övergripande ansvar för museifrågor kan ge fördelar för kulturarvssektorn. Det framstår som rimligt att medel överförs från Riksutställningar och att vissa myndighetsuppgifter flyttar över till den nya myndigheten. Fördelen är att kompetens samlas och den nya myndigheten kan ta ett övergripande ansvar för bidragsfördelning, utvärderingsmetoder, omvärldsbevakning och museistatistik. Den största potentialen med en myndighet som inom sig samlar en omfattande museikompetens är att sektorn får en nationellt verkande kompetent aktör att föra verksamhetsutvecklande dialog med. Men även mot parter utanför sektorn ser vi en vinst med en aktör som utifrån en expertroll kan föra museers talan och kvalitetsstämpla verksamhet. En kompetent museimyndighet kan agera som kvalitetsgarant i samtal med exempelvis regionala och kommunala instanser som rör kulturarvsfrågor.

Farhågor mot betänkandets ekonomiska kalkyl

En invändning mot en sektorsmyndighet är att utredningen förvisso ger goda argument för samordning av olika funktioner men att den i stor grad undervärderar kostnaderna för densamma. Arbetets museum ifrågasätter den ekonomiska kalkyl som utredningen gör och ser en farhåga att syftet kan motverkas om uppdraget är omfattande samtidigt som de personella resurserna är starkt begränsade. Utredningen uppskattar att en ny myndighet omfattar ca 12-14 personer (s. 317). Det är inte rimligt att tro att den kalkylen håller. Därvid ser vi en risk att syftet kan motverkas.

Sammanfattningsvis är vi positiva till ökad samordning på museiområdet men har invändningar mot den ekonomiska kalkylen som kan innebära att förslaget kan vara

kontraproduktivt om inte myndigheten har resurser att vara den samlade kraft som så väl behövs.

10.51 Kvalitetssäkring genom kollegial granskning

Betänkandet genomsyras av en vilja att öka museernas såväl geografiska som sociala räckvidd och att museiverksamhet ska nå alla. Som ett led i att förverkliga denna ambition ser betänkandet att en av den förslagna myndighetens viktigaste arbetsuppgifter är att kvalitetsgranska de statliga museerna. Betänkandet föreslår kvalitetssäkring genom så kallad kollegial granskning. Arbetets museum delar betänkandets ambition att kvalitetsgranska sektorn men ser en fara i att överlåta kvalitetsgranskning till museiinterna grupper. Termen kollegial granskning går tillbaka på vetenskapliga tidskrifters användning av så kallad peer review där etablerade forskare granskar varandras arbeten och texter i syfte att bedöma kvalitet. När denna ordning överförs till museiverksamhet uppstår frågetecken eftersom kulturverksamhet aldrig kommer att kunna sätta upp motsvarande mätbara avstämningspunkter. Uppfattning av kvalitet i kultursektorn är istället extremt subjektivt och kan bara förstås som en uppsättning interna regler som måste beskrivas som godtyckliga. Vad som bedöms som kulturell kvalitet avgörs därför av grupp sammansättningen och i den interna diskussion som den tillsatta gruppen för.

Breddade bedömningsgrupper

Med en statligt tillsatt grupp för kollegial granskning finns det en risk att vi som tillhör museikulturens kärna, och som producerar den typ av kultur som bevisligen har svårt att nå utanför storstad och medelklass, fortsätter att kvalitetsstämpla våra egna kulturyttringar. Det skapar inga incitament till förändring. Om den förslagna museimyndigheten ges i uppgift att arbeta med kollegial granskning förordar Arbetets museum att en bred diskussion förs om vilka som ska få tillgång att delta i bedömningsgrupperna. Därtill bör påpekas att museisektorn är relativt liten och det gör också att en kollegial granskning sällan blir så objektiv som den bör vara. Det är rimligt att de grupper som den statliga kulturen har svårt att nå bjuds in till bedömningsgrupperna. Arbetets museum efterlyser likaså tydliga bedömningsgrunder för kvalitetsgranskningen där den politiska viljan att nå alla medborgare i landet ges en mycket stark position.

En annan aspekt som vi anser bör tydliggöras är vilken betydelse kvalitetsgranskningen har för verksamheten och vilka konsekvenser det får i praktiken.

10.5.2 Fördela statsbidrag inom museisektorn

Arbetets välkomnar förslaget om ett statsbidrag på 28 miljoner för utvecklingsprojekt. Att museer på detta vis ges incitament till samverkan är bra. Men vi menar att förordningen bör lyfta och prioritera samverkansprojekt som är bredare och som inte bara betonar samverkan inom sektorn. Museerna bör likaså uppmuntras att samverka med exempelvis det civila samhället, forskarvärlden och näringslivet. Ett sätt att uppmuntra samverkan utanför sektorn är att följa Norges exempel där museer som lyckas attrahera extern finansiering får en uppmuntran i form av ytterligare 25% av summan från statliga medel (se Gaveförsterkningsordningen för konst- och kulturformål Kap. 320, Post 85 – Retningslinjer gjeldende fra 1. januar 2016). På så vis vinnlägger sig staten om att man inte bestraffar de museer som lyckas skapa externa samarbeten

genom att inte behöva skriva upp statsbidragen på samma sätt som man måste göra till institutioner som befinner sig i kris.

Arbetets museum föreslår likaså att den föreslagna myndigheten ges i uppdrag att tillsammans med museisektorn utarbeta riktlinjer för prioriteringar för vad bidragen ska gynna och förstärka. Den övergripande idén bör vara att sammanlänka bidragsfördelningen med den kommande kulturarvspropositionens övergripande intentioner om en demokratisering av kulturarvet samt att slå vakt om självständighet och armlängds avstånd.

10.5.4 Bistå museerna i frågor om digitalisering

Arbetets instämmer i betänkandet slutsats att Myndigheten för museer och utställningar bör få i uppdrag att stödja digital utveckling och samordning. Förslaget att flytta över Digisam till den nya myndigheten anser vi är rimligt och att fortsätta sitt arbete med att stödja centralmuseerna i frågor som rör digitalisering och juridik.

10.5.5 Statistik och omvärldsbevakning

Arbetets museum vill framhålla vikten av att arbetet med statistik kring arbetslivsmuseernas verksamhet och besökstal som Myndigheten för kulturanalys initierade 2013 även fortsättningsvis lyfts fram i statistiken över museibesökare.

Niklas Cserhalmi
Museidirektör Arbetets museum